

Bir Semt Monografisine Doğru: Cebeci'ye Bakmak

*

Towards a Neighborhood Monograph: Looking to Cebeci

Funda Şenol Cantek
Besim Can Zırh

Öz

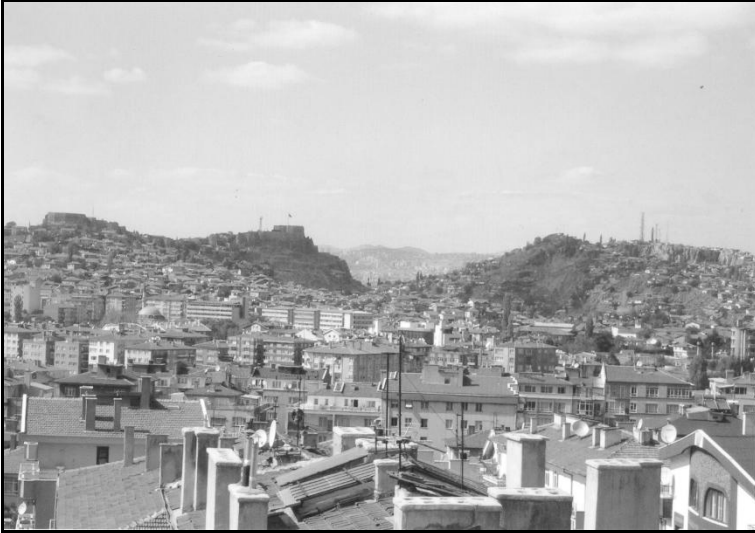
Cumhuriyet tarihiyle yaşıt bir semt olan Cebeci, başlangıçta, Yenişehir'in bir uzantısı olarak konumlandırılmıştır. Memur nüfusun ikametine açılan semtte, zaman içinde eğitim vermeye başlayan Mülkiye, Tıbbiye, Harbiye ve Konservatuar, şehre şahsiyetini kazandırmıştır. Hem geçmişte, hem de günümüzde nüfus profilini ağırlıklı olarak öğrencilerin ve memurların oluşturduğunu söyleyebileceğimiz semt, bu sebeple değişime, dönüşüme açık, canlı bir muhittir. Ayrıca, belli başlı Ankara semtlerine hemhudut olması, temel ulaşım akslarına bir aktarma merkezi teşkil etmesi gibi nedenlerle Cebeci'ye bir "istasyon semt" de diyebiliriz. Bu çalışma, literatür taraması, derinlemesine mülakatlar ve katılımlı gözlem metoduyla, Cumhuriyet Ankarası'nın en eski semtlerinden olan Cebeci'nin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini saptamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Cebeci, monografi, semt tarihi, istasyon semt

Abstract

As a neighborhood established during the early years of the Turkish Republic, Cebeci was initially a part of Yenişehir (Kızılay) neighborhood and spontaneously became a popular residential area for middle-ranking civil servants. With the establishment of Mülkiye (administrative), Tıbbiye (medical) and Harbiye (military) colleges and a conservatoire, the neighborhood took on a personality as a residential area hosting a demographic profile that includes higher education students and civil servants. Cebeci is also coterminous with and functions as a transportation hub for three major neighborhoods, each of which has a particular socio-economic and cultural neighborhood personality. In this sense, it may not be inappropriate to describe Cebeci as a 'station neighborhood', where two main types of residents dwell. On the one hand, there are those who choose to settle in the neighborhood for a specific purpose, and for a more or less fixed term; on the other hand, there are those who 'stop over' on their path of upward mobility toward more privileged neighborhoods. Based on ethnographic research, this study aims to understand the ongoing production of this space by these two main resident groups. In doing so, we hope to take a step toward monographic studies of neighborhoods in Ankara.

Keywords: Cebeci, monography, neighborhood history, station neighborhood

50. Yıl Parkı'nın bulunduğu tepeden Cebeci'ye genel bakış: Dün ve bugün

İstanbulunun anası ve atası ekseriya başka illerden, hatta başka diyar ve ırklardan gelirdi. Bunlar nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, Türkleşmiş, İstanbullulaşmış insanlardan teşekkül ederdi. İşte bundan dolayı İstanbullu, nevi şahsına münhasır bir mahlûktur. İstanbul, iki nesil geçer geçmez, içine yerleşmiş olanlara damgasını basar. Bu damganın iyi veya kötü tarafları olabilir, fakat birkaçı hiç değişmez. Bunların başında objektif düşünmek gelir; bilhassa fikir tecessüsü hâkimdir. Aynı zamanda, yüksek ilmi ve dini sınıfta, belki adaletle münasebetlerinden dolayı, softalıkta münasebeti olmayan bir tolerans ve hakseverlik barızdır [Halide Edib Adıvar, Akile Hanım Sokağı, (1958, s. 147)].

Kentleri ve Semtleri “Çalışmak”

Monografik semt çalışmalarını, kentsel bir alanı semt yapan kurumlar, mekânlar ve simalar arasında tarihsel bir derinlikte şekillenen toplumsal ilişkilerin hikâyeleştirilmesi olarak tanımlamak mümkün. Bu hikâyeler, kimi zaman lakapları dahi olan, birbirleriyle ilişkilenerken kente özgün dokusunu veren ve ikametleri hasebiyle sakinlerine belirli karakter özellikleri kazandırdığına inanılan semt-şahsiyetlerine dairdir. Semt monografilerinin bize anlattığı hikâyenin ana teması insan ve mekân arasındaki bu ilişki, Adıvar’ın “damga” olarak andığı mefhumdur. Dolayısıyla, semtler üzerine yapılan monografik çalışmalar, bu şahsiyetlerin yaşam öyküleri olarak bile okunabilir. Bu biyografik yaklaşım, aynı zamanda bir dönüşümün hikâyesidir. Özellikle, Türkiye gibi kentleşme süreci sancılı ve son on yılı “kentsel dönüşüm” olarak anılan ağır bir müdahaleyle malul olan bir ülkede, semt monografileri değişen ve kaybolanları kayıt altına alabilmemizi ve varlığını devam ettirebilen toplumsal kurum ve ilişkilerin izini sürebilmemizi sağlar. Bir diğer deyişle, bu gibi çalışmalar ülkenin geçirdiği dönüşümlerin arkeolojisini yapabileceğimiz özet tarihçeler sunarlar. Ruşen Keleş, Eski Ankara’da Bir Şehir Tipolojisi’nin (1971) girişinde semt monografisi çalışmalarının önemini bu çerçeveden vurguluyor:

Bizce, monografinin asıl önemli olan yanı; varlığı silinmeye yüz tutmuş olan bir şehir kesiminin bugünkü sosyal ve iktisadi yapısını, belli başlı özelliklerini saptamak, değişme süreci içindeki yerini belirtmek ve gecekondü bölgeleriyle [komşu semtler olarak da okunabilir] aralarındaki benzerlik ve farklılıkları aydınlatmağa çalışmaktır (s. XV).

Diğer yandan, semt monografileri, kimi örneklerde, akademi ve toplum arasında yakın bir ilişki kurulması ve bunun kurumsallaşması yönünden önemli bir uygulama alanı olarak değerlendirilebilir. Sosyal bilimlerin kente olan ilgisi kuşkusuz yeni değil. 1920'lerin Chicago Üniversitesi'nde bir grup sosyal bilimci, kampüslerini çevreleyen kenti anlamak üzere ofislerinden çıktıklarında bir alt-disiplin olarak Kent Sosyolojisi'nin temellerini de atmış oldular. Chicago Okulu gibi bir kurumsallaşmaya yaklaşmış olmasalar da Türkiye'de de benzeri çalışmaların uzunca bir döneme yayıldığını görüyoruz. Söz gelimi, ODTÜ Mimarlık ve Şehir ve Bölge Planlama Bölümleri'nin 1960'larda ve 70'lerde gerçekleştirdikleri araştırmalar önemli bir yazın oluşturuyor. Daha yeni dönemlerden, İstanbul'un tarihi gecekondu semtlerinden Kuştepe'de kurulan İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin gerçekleştirdiği ve sonra kitaplaştırılan 1999 Kuştepe Araştırması bir diğer örnek olarak verilebilir. Kitaba yazdığı giriş yazısında, bir kurum olarak üniversite ile aynı kentsel mekânı paylaştığı semt arasında bir ilişki olması gerekliliğine işaret eden Gülten Kazgan, araştırmalarını "Kuştepe halkıyla yakın bir iletişim kurarken yörenin toplumsal kalkınmasına da katkı yapabilecek" bir çaba olarak sunuyordu (s. 7). Fakat, bu çalışmanın devamı gelmedi.

Bu çerçeveden, sosyal bilimlere dair genel bir mesleki gündem olarak sürdürülen, disiplinin kamusal sorumluluğu olması gerektiğine dair tartışma, semt monografileri için önemli bir etkinlik alanı açar. Burawoy'un "kamusal sosyoloji" (public sociology) (2004) ya da Erikson'un "ilişkilenen antropoloji" (engaging anthropology) (2006) olarak işaret ettikleri bu kamusal sorumluluğun özellikle üniversitelerin buldukları kent ya da semtler konusunda kaçınılmaz olarak gündeme gelmesi beklenir. Bu anlamda semt monografileri bize akademinin toplumsal yaşamla ilişkilenmesi konusunda önemli bir deneyim olanağı sunar.

Kent ve semt monografileri çerçevesinde ele alabileceğimiz bir tür tanımlamak mümkün. Kemal Karpat'ın 1960'ların sonunda İstanbul'un üç gecekondu semtinde gerçekleştirdiği ve *The Gecekondu* (1971) olarak kitaplaşan çalışması kuşkusuz, dönemi itibarıyla de, Türkiye'nin kentleşmesi ve yeni bir mahalle dokusu olarak gecekondu üzerine önemli çalışmaların başında geliyor. Sema Erder'in Ümraniye'si (1996) ve Şükrü Aslan'ın 1 Mayıs Mahallesi (2004) 1950'lerde başlayan göçle İstanbul'un kıyılarına sokulanların zaman içinde oluşturdukları mahallelere odakla-

nıyor. Daha yakın dönemlerde Egemen Yılgür'ün Nişantası Teneke Mahallesi (2012) bir başka dönemde, hızla değişen İstanbul'un ortasında kala kalmış bir başka kenar mahalle ve sakinlerinin hikâyesini anlatıyor. Cem Behar'ın Osmanlı İstanbul'unun müstesna sur-içi mahallelerinden Kasap İlyas üzerine gerçekleştirdiği tarihsel monografik (2003) çalışma yaşanan dönüşümlere karşın mahalle dediğimiz toplumsal dokudaki devamlılığı anlayabilmemiz açısından oldukça önemli bir kaynak sunuyor. Diğer yandan, Nöbetleşe Yoksulluk (Işık ve Pınarcıoğlu 2001) ve Yoksulluk Halleri (Bora vd., 2007) gibi çalışmalar kimi semtleri birbiriyle akraba kılan yoksulluk meselesine odaklanıyor. Funda Şenol Cantek'in derlediği Sanki Viran Ankara'da (2006), Zeliha Etöz'ün Osmanlı dönemi Ankara'sının mahallelerini ele alan çalışmasından, Belkıs Ayhan Tarhan'ın şehrin son on-on beş yılda gelişen ve tabir-i caizse "trendy" olan uydu kentleri Konutkent, Kuru Sitesi, Çayyolu, Çukurambar ve benzeri yerleşimlerde gündelik hayatı konu edinen makalesine uzanan bir mekânsal analiz ile karşılaşılıyor. Aynı kitapta, Levent Cantek'in Hacettepe Hastanesi'ne kurban edilen kadim semt Hacettepe ile ilgili ve Funda Şenol Cantek'in döneminin banliyösü sayılabilecek Yenimahalle hakkındaki çalışmaları da bu kapsamda sayılabilir. İdealkent ve Kebikeç gibi dergilerin "mahalle" sayılarını da anmadan geçmemeliyiz.

Semt ya da mahalleler üzerine yapılan çalışmalar sadece bilimsel araştırmalarla sınırlı değil kuşkusuz. Toplumsal birer mekân olarak semtler, biz "profesyonellere" iş düşürmeden de kendi hikâyesini aktaracak anlatıcılar çıkartmıştır. Alper Aksoy'un Ümraniye İçinde Vurdular Bizi (1983) Erder ve Aslan'ın akademik olarak "çalıştıkları" mahallenin oto-biyografik bir romanını sunarken, Heyamola Yayınları'nın İstanbul semtleri ile ilgili monografik yayınları her yazarın kendi hikayesiyle birleştirdiği farklı semtlerin hikayelerini sunuyor. Bunlardan bazıları: 2010'da yayınlanan Gün Zileli'nin Arnavutköy'ü, Zehra İpşiroğlu'nun Ayaspaşa Yıllarım'ı, Rahmi Öğdül'ün Cerrahpaşa, Yedinci Tepe'si, Piraye Şengel'in Acıbadem ve Sınırlarına Kısa Gezintiler'i; 2009'da yayınlanan Talin Büyükkürkcüyan'ın Feriköy, Anılarda Şimdi'si, Saadet Arıkan Özkal'ın Saklı Bahçeler, Bir Şişli Esintisi, Ari Çokona'nın Fener'i ve Adnan Özyalçın'ın Karagümrüklü Yıllar'ı. Bunlar Türkiye'de semt-anıları açısından başat birer örnek olarak anılmalı. Diğer yandan, Tekin'in Berci Kristin Çöp Masalları (1984) ve Hatice Meryem'in İnsan Kı-

sım Kısım Yer Damar Damar (2008) romanları Marguezigil bir büyüğü gerçeklikten, mahalle olarak andığımız toplumsal kurumu anlamamız açısından oldukça önemli kaynaklar sunuyor bizlere.

Ankara ise kente ve semtlere dair hikâyelerin toplanması, kayıt altına alınması ve çeşitli ürünlerle kamuya sunulması konusunda oldukça şanslı bir kent. Öncelikle, Ankara'nın farklı üniversitelerinde antropoloji, iletişim, mimarlık, sanat tarihi, sosyoloji, şehir ve bölge planlama gibi bölümlerde açılan ilgili dersleri alan ya da yüksek lisans yapan öğrencilerin kentin kuytularından derledikleriyle kolektif bir kent monografisi yazılageliyor yıllardır. Kuşaklar boyu birikimsel ilerleyen bu akademik yazın da kuşkusuz kent ve semt monografisi çalışmaları açısından son derece önemli bir kaynak teşkil ediyor. Bu durumu destekler biçimde özgün bir çerçevenin de belirmeye başladığını görüyoruz son dönemlerde. Tarih Vakfı ve Mülkiyeliler Birliği gibi kurumların aracılığında "Ankara Konuşmaları" olarak yıllardır devam eden kente dair sohbetlere ve raflar dolduran son dönem kitap çalışmalarına bir de dergi eklendi. Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Merkezi'nin (VEKAM) 2013 yılında çıkartmaya başladığı Ankara Çalışmaları Dergisi "Ankara Çalışmaları" olarak anabileceğimiz çerçevenin şekillenmesi açısından önemli bir adım olacak gibi.

Diğer yandan, Ankara'ya dair bir kent edebiyatından bahsetmemiz mümkün. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde kaleme alınanlardan ilk akla gelenler, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara ve Panorama'sı; Aka Gündüz'ün Dikmen Yıldızı; İlhan Tarus'un Tarus'un Hikâyeleri ve Memduh Şevket Esenal'ın Ayaşlı ve Kiracıları¹. Sevgi Soysal'dan Adalet Ağaoğlu'na, oradan da Barış Bıçakçı'ya ve Emrah Polat'a uzanan, Ankara'yı konu edinirse dahi Ankara'ya değen, kenti anlatılan hikâyenin karakterlerinden biri haline getiren bir külliyattan bahsedebiliriz. Böylesi bir yazın, kuşkusuz kent ya da semt monografileri açısından önemli bir diğer kaynaktır. Bu çerçeveden devam ettiğimizde son dönemde ortaya konan iki farklı ve önemli ürünü de anmak gerekir. Birçok açıdan özgün bir çalışma olan Emrah Serbes'in Behzat Ç: Bir Ankara

¹ Ayaşlı ve Kiracıları romanından yola çıkarak dönemin Ankara'sını yorumlayan bir çalışma için bkz. "Şehir Ona Yakışmadı, Ayaşlı ve Kiracıları'nda Mekânlar ve Kadınlar", Funda Şenol Cantek ve Levent Cantek, İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, sayı: 4, Eylül 2011.

Polisiyesi başlıklı polisiye romanlarından uyarlanan televizyon dizisinin Ankara konusunda yarattığı tartışmalar ve farkındalık kenti, makûs talihinin çok ötesine taşıdı. Murat Sevinç'in bir yazısında (2013) dizinin özgünlüğüne işaret ederken yaptığı "Her birimiz başka bir yerinden baktık Behzat'a; ama sanırım her Ankaralının gördüğü, Ankara oldu" saptaması bu açıdan önemlidir. Bir diğer örnek ise, Levent Cantek'in kaleme aldığı 21 senaryodan farklı çizerlerin görselleştirdiği Dumankara: Hayat Bir Yangındı (2013) çizgi-hikâye kitabı. Kitap hakkındaki değerlendirmesinde Özlem Ünsal, Ankara'yla ilgili hiçbir deneyimi olmadığını altını çizdikten sonra şunları söylüyor: "Dumankara'da bahsedilen 'Ankaralılar' aşına olduğum bir kentin bilgisinden çok 'kentlerin' bilgisiyle okudum. Zira, betimlenen 'Ankaralar' bir yaşam alanı olarak kentlerin ürettiği bilgi ve deneyimle çok güçlü bir bağ kuruyor" (2013).

Ünsal'ın sözünü ettiği bağ, monografik çalışmaların kurabileceği türden bir akrabalığa işaret ediyor. Nitekim, Yılgür'ün "teneke mahalle yoksulluğu" olarak kavramsallaştırdığı "tipik" hal, İstanbul'un Nişantaşı semtinin kuyusuna özgü olmayıp, Ankara'nın İsmet Paşa ve Çiçin, İstanbul'un Hacıhüsrev ve Kuştepe Mahalleleri gibi farklı şahsiyetlere sahip mahalleri arasında Türkiye'nin tarihi çerçevesinde anlam kazanacak akrabalıklar kurar (2012, s. 21). Her bir semt monografisi kenti özgün kılan şahsiyetlerin biyografileri olarak okunacaksa, kuşkusuz bu biyografiler sakini oldukları kentlerin tarihlerinde bir anlam bulacaktır.

Elinizde tuttuğunuz çalışmanın gerek "Ankara Çalışmaları" olarak selamladığımız yeni kurumsallaşmakta olan özgün bir çalışma alanı, gerekse de Türkiye'de semt monografileri açısından önemli bir girişim olduğunu düşünüyoruz. Bizim sunacağımız katkı ise Cebeci üzerine, çoğu Ankara'nın "dışarıklı" sakinleri olan öğrencilerle ortaklaşarak gerçekleştirmeyi düşündüğümüz bir semt monografisine dair ön hazırlıklardan birikenleri paylaşmak olacak.

Bir semtin monografik olarak nasıl çalışılabileceği öncelikle yöntemsel olarak tartışılması gereken bir konu. Eldeki çalışmalara baktığımızda genel sosyal bilimler araştırma çerçevesine yerleştirebileceğimiz üç temel veri derleme yöntemi olduğunu görüyoruz. Öncelikle, ankete dayalı niteliksel temsil gücü yüksek araştırmalar, semtin demografik, iktisadi, siyasi ve toplumsal fotoğrafını çekmek açısından önemli bir olanak sunuyor. Mahalle sakinlerinin daha önce hangi semtlerde oturdukları, di-

ğer semtlerle olan ilişkileri ve kente dair zihinsel haritaları gibi, çalışılan semtin koordinatlarını belirlemede oldukça önemli olacak kimi verilerin bu yöntemle derlenmesi mümkün. Ruşen Keleş'in Ankara monografisi bu yöntemin kullanıldığı önemli bir örnek. İkinci bir yaklaşım, semt sakinleriyle daha yakın bir ilişki geliştirmek üzere, birkaç tekrarlar yapılacak yarı-yapılandırılmış görüşmeler ya da sözlü tarih çalışmaları olacaktır. Yılığür araştırmasını bu yöntem üzerinden kurarken toplam 26 görüşmeciyi merkeze almış ve bu kişilerin gerek semt gerekse de diğer kişilerle olan ilişkileri üzerinden verilerini derlemiştir. Üçüncü yaklaşım ise semtin gerek idari-yönetmel arşivler gerekse de popüler kültür ve basına bıraktığı izleri tarihsel olarak takip etmek üzerinden geliştirilebilir. Kuşkusuz bu üç yaklaşım birbirini dışlamaz. Söz gelimi, Bilgi Üniversitesi'nin 1999'daki Kuştepe Araştırması'nda ilk iki yöntem birlikte kullanılmıştır.

Bu makale ve gelecekte daha geniş bir kapsamda gerçekleştirmeyi düşündüğümüz monografik çalışma için kullandığımız veriler son iki yöntemle toplandı. Funda Cantek'in 2011 yılında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde açtığı Sözlü Anlatılarda Kimlik ve Kültür dersine katılan lisans öğrencileri (a) Cebeci'de halen yaşayan ya da bir dönem yaşamış semt sakinleri ve çeşitli tipten esnafla görüşmeler ve (b) Cebeci'yle ilgili yazın ve arşiv taraması yaparak önemli bir ham veri derlediler. Bu kapsamda yapılan görüşmelerin bir kısmı belgesel amaçlı kullanılmak üzere video kaydına alındı. Sonrasında, monografik bir çalışmanın alt yapısını oluşturmak üzere biraraya geldiğimizde önümüzde duran bu veri yığından bir çerçeve çıkarmaya giriştik. Görüşmeleri tararken, aynı zamanda muhtarlar ve esnaflarla takipçi mülakatlar yapmaya başladık. Bu mülakatlar birer ön görüşme niteliğinde olup muhtemel yeni görüşmeciler konusunda bir döküm çıkartmak amacını da taşıyordu. Diğer yandan, Devlet Arşivi gibi resmi kaynaklar ve Ankara'yla ilgili çalışmalarda Cebeci'ye yapılmış referansları taradık. Bu çalışmaları sürdürürken düzenli aralıklarla gerçekleştirdiğimiz semt yürüyüşleri, kâğıt üzerinde duran veriyi, toplumsal bir mekân olarak semtin topografyasıyla birlikte düşünmemizi kolaylaştırması açısından önemli egzersizler oldu.

Semt monografilerinin öğrencilerden bir araştırma ekibi oluşturarak gerçekleştirildiğinde katılımcıları için önemli bir deneyime dönüşebile-

ceği Cantek'in dersinden kalan bir diğer önemli gözlem oldu. Dersin başında kampüsten çıkmak konusunda çekingenlik gösteren öğrencilerin birçoğu ödevlerine heyecan ve keyifle devam ettiler. Ortalama bir öğrencinin zihinsel haritasında semtin topografyası, "öğrenci kesimine" hizmet sunmak üzere kurulmuş kafe, kahvehane, lokanta ya da fotokopici gibi esnaftan oluşuyordu. Derse katılan öğrenciler Cebeci'nin kendine özgü bir mahalle yaşamı ve toplumsal tarihi olduğunu ancak ders kapsamında gerçekleştirdikleri görüşmelerle keşfettiler. Bu keşifler bize Cebeci'yi bir semt olarak nasıl anlayabileceğimize dair önemli bir ipucu da sunuyordu. Zira Cebeci aynı zamanda kurumların inşa ettiği bir semtti ve özgün dokusunu kurumların semte taşıdığı nüfusla kazana gelmişti.

Adını, Osmanlı'nın son dönemlerinde bölgede yerleşik olan Cebeci Ocağı'ndan² alan semt, Cumhuriyet dönemine 1892 yılında inşa edilen tren yolunun kıyısından geçtiği, az sayıda köy eviyle mesire yeri olarak kullanılan geniş bir arazi olarak devrolunur. 1920'lerin sonunda Cebeci, "Ankara'dan kopuk başka bir yer" gibidir (Sağdıç, 1994, s. 100). 1926 yılında kurulan Emlak ve Eytam Bankası aracılığıyla ülkenin konut ihtiyacının devlet denetiminde giderilmesi düşünülmüş, hemen tüm kaynakların yeni başkent Ankara'ya ayrılmasına rağmen kentin konut ihtiyacı giderilememiştir. Bunun bir sonucu olarak kurulan yeni semtler öngörülen planların dışına taşar (Özcan ve Bilgen, 1989, s. 24). Bu soruna koşut olarak 1920'lerde Cebeci'de plansız bir kentleşme başlar. Şehremaneti izinsiz gelişmelere müdahale etmek istese de başarılı olamaz. Cebeci, Ankara'nın birçok diğer semti gibi kentin, başkent olarak inşasına ilişkin planlamalarda tahayyül edilen ile ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleşenler arasındaki gerilimle şekillenen bir semt olmuştur.

² Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre Cebeci: a. tar. Yeniçeri ordusunda silah yapan, onaran ve bakımı ile görevli bulunan, savaşta ordunun silah ve cephanesini ulaştırana yaya kapıkulu ocaklarından bir sınıf asker. Cebeci'nin adını bu ocaktan aldığına dair "resmî" bilginin yanında (Erdoğan 2002, s. 115), kimi semt sakinlerine göre Cebeci adı şimdiki Cebeci Camii'nin olduğu yerde yatmakta olan Cebeci Dede'den gelmektedir. Fakat bunu doğrulayacak bir kaynak mevcut değildir.

Semt Tarihine Kısa Bir Bakış: Eski ve Yeni Ankara arasında bir Cebeci

Bu özgünlüğü semtin tarihçesinde izlemek mümkün. Cebeci, Ankara'nın Cumhuriyet'in başkenti ilan edilmesiyle bir süre merkez olan Ulus ve civarından mürekkep Eski Ankara ile 1930'larda gelişmeye başlayan yeni cazibe merkezi Yenışehir arasında, zamanla artan konut ihtiyacıyla birlikte, planlamadan taşan bir yerleşim alanı olarak belirmiş, erken dönemden itibaren inşa edilen yüksekokullar ve hastaneler gibi kurumlarla farklı nüfus dokusuna sahip bir semt olarak gelişmiştir. Ankara'yı ikiye ayıran tren yolu hattı üzerinde, istasyona sahip bir semt olması Cebeci'nin Eski ve Yeni Ankara arasındaki tampon konumunu pekiştirir. Yüksekokullar, hastaneler ve askeri kurumlar bölgesi olması hasebiyle geleni-geçeni, konanı-göçeni çok olan Cebeci, mahalle olma karakterini de bugüne kadar koruyabilmesini sağlayan bir bakiye barındırmış, özellikle orta sınıf ve okur-yazar nüfusa ev sahipliği yapmıştır. Yüksekokullar ahalisini oluşturan genç nüfusun getirdiği canlılık, semtin yaşlanmasına müsaade etmez. Öğrenci evleri, bermutad açılıp kapanan ayaküstü büfeleri, lokantaları, ucuz aşevleri, yurtlar; diğer yandan, demiryolu ve trolleybüslerin altın yıllarını anımsatan metro hattı ile Cebeci, ebedi bir gençlik çağı yaşar gibidir.

Adını, Osmanlı'nın son dönemlerinde bölgede yerleşik olan Cebeci Ocağı'ndan³ alan semt, Cumhuriyet dönemine 1892 yılında inşa edilen tren yolunun kıyısından geçtiği, az sayıda köy eviyle mesire yeri olarak kullanılan geniş bir arazi olarak devrolunur. 1920'lerin sonunda Cebeci, "Ankara'dan kopuk başka bir yer" gibidir (Sağdıç, 1994, s. 100). 1926 yılında kurulan Emlak ve Eytam Bankası aracılığıyla ülkenin konut ihtiyacının devlet denetiminde giderilmesi düşünülmüş, hemen tüm kaynakların yeni başkent Ankara'ya ayrılmasına rağmen kentin konut ihtiyacı giderilememiştir. Bunun bir sonucu olarak kurulan yeni semtler

³ Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre Cebeci: a. tar. Yeniçeri ordusunda silah yapan, onaran ve bakımı ile görevli bulunan, savaşta ordunun silah ve cephanesini ulaştırın yaya kapıkulu ocaklarından bir sınıf asker. Cebeci'nin adını bu ocağın aldığına dair "resmî" bilginin yanında (Erdoğdu 2002, s. 115), kimi semt sakinlerine göre Cebeci adı şimdiki Cebeci Camii'nin olduğu yerde yatmakta olan Cebeci Dede'den gelmektedir. Fakat bunu doğrulayacak bir kaynak mevcut değildir.

öngörülen planların dışına taşar (Özcan ve Bilgen, 1989, s. 24). Bu soruna koşut olarak 1920’lerde Cebeci’de plansız bir kentleşme başlar. Şehremaneti izinsiz gelişmelere müdahale etmek istese de başarılı olamaz. Cebeci, Ankara’nın birçok diğer semti gibi kentin, başkent olarak inşasına ilişkin planlamalarda tahayyül edilen ile ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleşenler arasındaki gerilimle şekillenen bir semt olmuştur.

Kerpiç evlerden mütevellit eski Cebeci, mütevazı küçük bir Orta Anadolu köyü görünümü arz ettiği dönemlerde, İstanbullu misafirleri nezdinde Anadolu’nun safiyetini temsil etmektedir. Bu safiyet, ruhen çürüdüğü düşünülen İstanbul’a karşı, sığınılan yeni başkentten hazinesidir. Ancak, yerli halk İstanbullu aydınların bir arada bulunmak isteyecekleri bir “olgunluğa erişmemiş,” “geri kalmış bir vilayet merkezi”nin sakinleri görünümündedir (Sarıoğlu, 2001, s.18).

Yeni başkente yerleştikleri ilk yıllarda, özellikle İstanbul ve İzmir’den gelen “dışarıklık”ların Ankara ile yaşadıkları uyumsuzluklar; anı külliyesi, dönemin gazeteleri ve edebiyat eserlerinden takip edilebilir. Tanpınar’ın ifadesinden anlaşılacağı üzere asgari konforu haiz konutların eksikliği dönemin önemli bir sorunudur. Söz gelimi, 1930’ların başında Cebeci’deki evlerin %92’sinde su yoktur (Aydın, Özsoy, Emiroğlu, ve Türkoğlu, s. 438). Sırf bu nedenle birçok memur, bürokrat, milletvekili ve bakan ailelerini Ankara’ya getirememektedirler. İşte bu noksanın giderilmesi için devlet eliyle, demiryolu hattının güneyindeki alana, devlet memurları için iki katlı, bahçeli ve modern mimari üslupta tasarlanmış konutlar yapılmasına karar verilir. Bu kapsamda 1927 yılında Şehremaneti eliyle Cebeci ve İsmet Paşa’da 291 ev inşa edilir. Metin Cantek, Elliler’de Hacetpe’de geçen çocukluğunda müdavimi olduğu Cebeci’yi anlatırken bu evlerden de bahseder:

Önce Çamlık’taki [Şimdiki 50. Yıl Parkı] havuzda yüzerdik. O havuz hala duruyor. Bekçiye yakalanana kadar. Bekçi görüp kovalayınca Hukuk Fakültesi’nin sol yanında, Çamlık’a doğru giden yoldaki villaların bahçelerine dalarlardık. O bahçelerde meyve ağaçları olurdu. Arkadaşlarla bahçelerden meyve çalar, kaçardık. Hayran olurduk o evlere.

1930 yılında ise Samanpazarı’ndan Cebeci’ye giden asfalt yol açılarak iki bölgenin bağlantısı sağlanmıştır. Böylelikle Eski ve Yeni Ankara’dan

fiziki olarak kopuk kalan ama kağıt üzerinde Yenişehir'in bir parçası sayılan Cebeci büyümekte olan kente dahil edilmiştir (Aydın vd., 2005). 1937 yılında "Ankara Şehri İmar Planı" kapsamında kent şu şekilde bölümlenmiştir: (1) Eski Ankara; (2) Cebeci, Yenişehir, Devlet Mahallesi ve buradan Tayyare Meydanı'na (Tandoğan) kadar olan kısım; (3) Devlet Mahallesi ve Çankaya arasında kalan kısım; (4) Akköprü, Müdafa-i Hukuk ve Etlik Caddesi arasında kalan kısım ve (5) Demiryolu garı ve demiryolu üzerindeki sanayi alanı olarak tahsis edilen kısım (Özcan ve Bilgen, 1989, s.34).

1936 yılına gelindiğinde Cebeci artık konut alanı olarak tescillenmiş, Jansen Planı'na göre Yenişehir'in Çankaya istikameti villalara ayrılırken Cebeci için mütevazı ve az katlı apartmanlar öngörülmüştür. Fakültelelerin semtteki varlığı bu bölgenin bir üniversiteler mahallesi olarak şekillenmesi fikrini gündeme getirmiş, fakat Atatürk Bulvarı'ndan Cebeci'ye ayrılan yol ve istimplaklerin maddi ve hukuki kayıplara yol açacağı gerekçesiyle bundan vazgeçilmiştir (Özcan ve Bilgen, 1989, s.33).

Cebeci, konut alanı olarak tescillendiği yıl Çankaya ilçesine bağlı bir nahiye olarak kayda geçer. Devlet Arşivleri'ne Cebeci'yle ilgili yansıyan dokümanlara baktığımızda bu sürece dair önemli dönüm noktalarını tespit edebiliyoruz. Örneğin, Cebeci'ye dair ilk önemli kayıt 1926 yılında Samanpazarı ve Cebeci yoluna dair Urfa Mebusu Refet'in verdiği bir önergeyle karşımıza çıkarken sonrasında "mahalle için ruhsat verilmesi" (1928), "Cebeci Semti içme suyu için iki deponun" yaptırılması (1933), "Dikmen ve Cebeci nahiyelerinin kurulması" (1936), "Cebeci'de pazar yeri ile yeşil sahaya rastlayan 460 m2 yerin İmar Müdürlüğü'ne parasız verilmesi" (1936) gibi Cebeci Çayırı'na yapılacak stadyuma dair planın tasdik edildiği 1957 yılına kadar semtin imar ve plan, parsel ve kat âdetine dair birçok yasanın çıktığını görüyoruz.

Fakat, öngörülen gelişim planlara uygun işlemez. Cebeci'nin "memur semti" imajını akamete uğratan bir gelişme "Üçüncü Ankara" olarak anılan ve eski ile yeni şehrin yanında üçüncü bir yerleşim tarzı olarak ortaya çıkan tek katlı yapılardır. Daha 1930'lı yıllarda "baraka" adı verilen derme çatma yapılar bir konut alanı olarak gelişmekte olan Cebeci çevresinde görülmeye başlar. Ayrıca, tren hattının şehir-içi ulaşım için kullanılmaya başlanması ve Cebeci İstasyonu'nun açılması bu bölgeyi kentin daha dış kısımları olan Mamak ve Kayaş gibi bölgelerin erişimine

açmış ve buna koşut olarak bölgede yoğun bir inşaat faaliyeti başlamıştır. Daha sonraki yıllarda gecekondulu mahallelerine dönüşecek olan Cebeci'nin güney batısında bulunan İncesu Vadisi, güney ve güneydoğusuna denk gelen Abidinpaşa gibi mevkilerde hızlı bir barakalaşma dönemi başlar (Aydın vd., 2005, s. 439). Cebeci'deki barakalar, 1932'de alınan yıkım kararıyla temizlenmek istense de kayda değer bir kısmı gecekondulaşarak uzun yıllar ayakta kalmıştır. Günümüzde bile Fakülteler Bölgesi'nin arkasından 50. Yıl Parkı'na uzanan meyilli arazide onlarca gecekondulu bulunmaktadır. 1990'ların sonuna doğru bu gecekondulu alanlarının büyük kısmında apartmanlaşma yaşanacaktır.

“Memleket gibi” bir Semt olarak Cebeci: Mekânsal Nezahatin Tarihi, Siyasi ve Sınıfsal Sınırları

Cebeci'nin Eski, Yeni ve Üçüncü Ankara'ya hemhudut konumu tarihi boyunca semte özgün bir doku kazandıracaktır. Bu özgünlük semtin sınırlarının nasıl hatırlandığı ve tanımlandığına dair anlatılarda karşımıza çıkıyor. Fakat bu tartışmadan önce bir semt monografisinden bahsederken öncelikle sadece toplumsal-mekânsal değil aynı zamanda idari-yönetsel bir kavram olarak “semt” ile ne kast ettiğimiz ve bu kavrama içkin gibi duran “mahalle” kavramı üzerine düşünmek gerekiyor. Behar, Kasap İlyas Mahallesi üzerine gerçekleştirdiği tarihsel monografide bu iki kavramı şu şekilde birbirinden ayırıyor. “Mahalle,” yakın ve sık, yüz yüze ilişkilerin baskın olduğu, bir aidiyet duygusu veren bir kategori iken “semt” ise daha çok kent yönetimi ile ilgili, “kentten kalanıyla ilgili öz-konumlanış ve statü arayışına dair bir tür açık topografik soyutlama” sunan bir kavramdır (2003, s. 6). Fakat, bir kentsel mekanın sakinleri açısından “semt” ve “mahalle” kavramlarının kolaylıkla iç içe geçebilir referanslar olduğunu söylemek de mümkün. Cebeci bu tartışma açısından önemli bir örnek sunuyor. İdari bir birim olarak Cebeci Semti yedi mahalleden oluşuyor.⁴ Diğer yandan, Cebeci içindeki mahalleler komşu semtlerle olan farklılıklar dolayısıyla silikleşiyor ve çoğu kez semtin kendisi bir mahalle hüviyeti kazanıyor.

⁴ İç Cebeci; Fakülteler, Ertuğrul Gazi, Ön Cebeci, Çamlıtepe, Erzurum, Dikimevi mahallelerinden oluşuyor.

Konuk 1960'ların Ankara'sından geçmişe bakarken Cebeci'nin bu "kopuk" konumunu hatırlar:

Yenişehir, bundan 40 yıl öncesine kadar ıssız bir yerdi. İncesu Deresi taşıdığı zaman dört yanı sular kaplar, bataklıklar meydana gelirdi. Cebeci'de daha yakın zamana kadar tarlalar ve bağlar vardı. Bunlar bize gösteriyor ki, Ankara çok hızlı büyüyor ve gelişiyor (Konuk, 1964, s. 25).

1960'ların sonunda gerçekleştirdiği araştırmada Keleş, hızla gelişmiş bir kent olan Ankara'nın semtleri arasında bir sınıflandırma yapma ihtiyacı duyduğunda ortaya çıkan tablo şu şekilde olmuştur: Çankaya, Kavaklıdere, Yenişehir gibi Prestij Semtler; Cebeci, Bahçelievler, Esat, Ayrancı gibi Orta Sınıf Semtler; Mamak, Dikmen, Demirlibahçe, Dışkapı, Etlik gibi Ortanın Altındaki Semtler; Altındağ, Akdere, İncesu, Topraklık gibi Gecekondu Semtler ve Hamamönü, Hisar, Samanpazarı, Ulus, Ulucanlar gibi Eski Ankara Semtleri (1971, s. 66). Bu bölümleme çerçevesinden baktığımızda 1920'lerde "Ankara'dan kopuk başka bir yer" gibi olan Cebeci'nin 1960'lara gelindiğinde kente dokusunu veren tüm semt şahsiyetlerine hemhudut bir konum kazandığını görüyoruz. Kuzeyine denk düşen Eski Ankara (Kale, Hisar, Ulucanlar); batısında yer alan Yenişehir ile Kızılay; güney batısından başlayarak semtin tüm güneyini kuşatan İncesu, Topraklık, Akdere, Abidinpaşa; doğusunda yer alan Demirlibahçe ve Mamak, Saimekadın, Tuzlucağayır gibi semtlerin ortasında bulunan Cebeci, Ankara için önemli bir keşişim noktasıdır.

Kâğıt üzerinde Yeni Ankara'nın bir parçası olarak düşünülen Cebeci uzun yıllar "taşra" yerelliği dokusunu sürdürür. Hemşerilik ilişkileri, bahçe tarımı ve hayvancılığın bir ölçüde de olsa sürdürüldüğü, semt sakinlerinin birbirine lakaplarıyla seslendiği; diğer yandan, eğitim seviyesi yüksek sakinleriyle Yeni, Eski ve Üçüncü Ankara'yla toplumsal ve kültürel mesafesini koruyarak bugüne kadar varlığını koruyabilmiş bir doku söz konusu olan.

Bu doku görüşmelere iki karşıt anlatı olarak yansdı. Bir taraftan, "taşra yerelliği dokusu" özlemlerle anıldı. Hatip Çayı üzerindeki su değirmeni ve kenarındaki sebze bahçeleri, sokaklarında erik ve ıhlamur ağaçları, eski adı "Balkiraz" (Belkehriz) olan Abidinpaşa'da üzüm yenen bağlar, "su akan, böğürtlenli, yeşil," "Teterilik" olarak anılan "Cebeci Ca-

mi'nin yukarı tarafı" gibi referanslarla yeşili kuşatan kentleşmeye karşın direnebilmiş bir semt anlatısı oldukça güçlüydü. Buna karşın, diğer anlatı Topraklık ve İncesu'dan Yenişehir Pazarı'na sebze ve meyve taşıyan öküz arabaları, parke taşı olmayan yollarının tozu, yağmurlu havalarda yol vermez çamuru, kışın karında çıkılmaz tepeleri, köylülükten kurtulamamış iptidai bir semt betimliyordu. Diğer yandan, her iki anlatı da fiziki ve ulaşım kolaylıklarına karşın Cebeci'yi komşu olduğu "prestij" ya da "gecekondu semtlerine" çok açılmayan, kendi içine kapalı olarak konumlandırıyordu.

Cebeci'ye dair kır ve kent dokusu arasında tasvir edilen gerilim ekseninin bir benzeri semt sakini ve semte kurumlar aracılığıyla gelen dışarıklı nüfus arasında hissediliyordu. Ankara'nın bir başkent olarak inşasından miras bu gerilim genelde barışçıl ve uyumlu ama yine de mesafeli bir dengede kalyordu.

Semtın eski sakinlerinden Galip Bey'in anımsadığı Cebeci, bu anlatıyı örnekliyor:

1950'ler, 1960'larda konum açısından bakarsak Ankara'nın bir numaralı semtiydi. Cebeci'den başka lüks oturulabilecek bir yer yoktu. Bütün sokaklarda iki ve tek katlı evler vardı. En fazla üç katlı evler vardı üçü geçmezdi. Bunların bahçelerinde de gül, sümbül, lale. Ne ararsanız vardı. Akşam dükkânı kapattığımızda gezmeye çıkardık. O kokuları alırdık.

Emlakçılık yapan bir diğer katılımcı ise "Cebeci memleket gibidir" betimlemesiyle bu anlatının ne kadar güçlü olduğunu özetliyor. 1960'larla birlikte bu nezahat anlatısının siyasal ve sınıfsal olmak üzere iki temel sınır çizdiğini görüyoruz. Öncelikle Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler, İletişim ve Hukuk Fakülteleri'nin olduğu kampüs alanının tarihsel olarak önemli bir mekânsal ayrışma getirdiğini söylemek mümkün. Kampüs'ün batı ve güney sınırlarını çizen Erdem Sokak semti, batısında bulunan Ön-Cebeci ve Kurtuluş ve de 50. Yıl Parkı'na bakan güneyindeki Abidinpaşa'dan ayıran bir sınır işlevi kazanıyor. Cemal Gürsel Caddesi'ne paralel giden Demiryolu ise semtin kuzey sınırını çiziyor.

Bu iki temel aks 1970 ve 1980'lerin siyasal kamplaşmasına koşut olarak "Erdem Sokak'ın aşağısı" ve "Demiryolu'nun öte yanı" gibi mekânsal referanslar kazanarak, anılan dönemlerde semtin siyasal sınırlarını teşkil

etmiş. Bu durum görüşmelerde farklı biçimlerde ifade edildi. Kendisi İncesu'da doğup büyümüş, iş sahibi olduğunda Cebeci'ye taşınmış bir katılımcı gündelik yaşamında her gün geçmek zorunda olduğu bu sınırdan bahsederken şunları söylüyor:

Erdem Sokak'tan aşağıya geçilmezdi. Orada yurtlar vardı. Niğde Yurdu gibi. Erdem Sokağa çıkan beş sokağa⁵ Cebeci yurtlarından projeksiyon turlardı. Biz o zaman evimize gidebilmek için sarhoş taklidi yapardık. "Bunlardan bir şey olmaz baksana sarhoş" der bırakırlardı. (Ercan)

Kampüste okuyanlar açısından ise sağcılarının kontrolünde olan Kurtuluş Parkı'nın bir bölümü ve Hamamönü'nün Yenişehir ile Cebeci arasında bir tampon oluşturduğunu görüyoruz. O yıllarda Mülkiye'de öğrenci olan Füsun Çiçekoğlu, örneğin, "Kolunun altına Cumhuriyet gazetesi sıkıştırıp Kurtuluş'tan Cebeci'ye yürümenin" siyasal bir tavrın simgesi olduğunu söylüyordu. Çiçekoğlu siyasi sınırın soluna denk düşen alanda ayrıca fraksiyonlara ait özel bölgeler olduğuna da işaret etti. Söz gelimi, Halkın Kurtuluşu Oba Sokak'ta, Devrimci Yol ise Köyler Sokak'ta egemen siyasi oluşumlardır. Siyasi kamplaşmanın güçlü olduğu dönemde esnaf olan bir diğer katılımcımız ise bu siyasi sınırların semti nasıl etkilediğine dair şunları söylüyor:

Bazen gruplar gelirdi, "Trabzon'da şehidimiz var bugün dükkânları kapatacaksınız" derlerdi... O zamanlar demiryolu sınırdı, bir yanı solcu diğer yanı sağcı olarak bilinirdi. (Sinan)

Semtın Doğu sınırı ise Dörtyol olarak bilinen mevkie dayanır. Bu kısım "Cebeci Dörtyol" olarak anılıyor. Dörtyol'dan kuzeye uzanan Talatpaşa Bulvarı'nın ayırdığı Demirlibağçe ile güneye doğru uzanan Tıp Fakültesi Caddesi'nin ulaşım sağladığı Akdere, Tuzluçayır ve bu iki aksın hemen ortasında Dörtyol'da bulunan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Cebeci Hastanesi'nin arkasında kalan Şafaktepe mevkii ise Cebeci'nin komşu semtlerle olan sınıfsal sınırlarını çizer. Yapılan görüşmelerde bu sınırlar zaman zaman siyasal referanslar kazanıyor da olsalar, te-

⁵ Uğurlu, Taşkent, Bahadırlar, Dede Efendi ve Tevekküller.

mel belirleyeni Cebeci'nin mekânsal nezahatine işaret eden sınıfsal farklılıklardı. Bir katılımcı bu durumu şöyle ifade ediyor:

Demirlibağçe eli ekmek tutan demiryolcuların oturduğu bir yerdi. Alt sınıf ama daha elit. Cebeci Dört Yol'dan aşağıya çapılcu girmezdi. Şafaktepe ise tam gecekonduydum, "kötü mahalle" derdik oraya. Ama batıya doğru da kalite artardı. Yenişehir'e doğru. (Ramazan)

Ve hemen ardından bu sınırlara dair kendi deneyimini aktarıyor: "Cebeci'ye inmezdik ki biz, gençlik döneminizde haddimizi bilirdik. Gelmezdik. Halimizce hâllenirdik." Cebeci'yi çevreleyen bu görünmez duvarların dışı ise bir başka katılımcıya göre "yabancı bir ülke" gibidir. Semtin hemen tam ortasından geçen Cebeci Camii'nin de üzerinde bulunduğu Kutlugün Sokak semtin merkez aksını oluşturur ve cami, Cebeci içi yer tarifleri konusunda temel referans noktasıdır.⁶ 12 Eylül Askeri Darbesi sonrasında siyasi sınırlar keskinliğini yitirmeye başlarken, sınıfsal sınırların aşılması konut yapısının hızla değişmeye başladığı 1990'ların ortasını bulur.

Cebeci'nin Kurumları, Mekânları, Sımaları

Cebeci'nin Kurumlar: Mülkiye, Tıbbiye, Harbiye'nin Komşuluğu

Yirmili yılların başında semtte kamu binası olarak Ankara'nın iki hastanesinden biri olan askeri hastane (diğeri Numune Hastanesi) vardır. Ankara'nın başkent ilan edilmesinin ardından Cebeci, Cumhuriyet'in önemli kurumlarına ev sahipliği yapmış ve semt dokusu bu kurumlarla birlikte gelişmiştir. Öyle ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin sacayağı ve gurur kaynağı olarak anılan Mülkiye, Tıbbiye ve Harbiye üçlüsü Cebeci'de uzun yıllar komşuluk yapmıştır. Fakülteler, hastaneler, askeri kurumlarla semte gelen öğrenci, bürokrat, memur, asker, hekim, öğretim elemanı ve sanatçılar Cebeci'nin semt-şahsiyetini kazanmasında belirleyici ol-

⁶ 1950'lerin başında Demokrat Parti döneminde inşa edilen cami, semt açısından önemli bir referans noktasıdır. Yapılan görüşmelerde Cebeci'de her yerin camiye göre tarif edildiğini gördük: "Cami'nin olduğu sokakta"; "Cami'den yukarı doğru tırman"; "Cami'nin sokağını geçince solda": "Cami'ye varmadan sağda" gibi.

muşlardır. Bu kurumlardan bazılarını hatırlatmak gerekirse, Harbiye'nin uzantısı olarak görebileceğimiz Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Etlük'teki binasına taşınana kadar Cebeci'dedir. Harita Genel Müdürlüğü, Askeri Dikimevi ve Askerlik Şubesi, Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi (Demirlibahçe), Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Cebeci Kampüsü (Cebeci Dörtüyl), Ankara Dikimevi (Cebeci Dörtüyl), Hacettepe Hastanesi (Hamamönü – Kurtuluş) de semtin sınırları dâhilinde veya yakınındadır. Bir dönem, Süngübayırı Sokak'ta, Adli Tıp birimi olduğu, fakat mahalleli cesetlerden rahatsız olduğu için taşındığı da aktarılmıştır.

Mülkiye hocalarından ve eski Cebecili Ahmet Makal'ın aktardığına göre, fakültelerin sayısının, öğrenci kontenjanlarının artması ve diğer kurumların semt dışına taşınmasıyla birlikte memur ağırlıklı dışarıklı nüfus zamanla öğrenci yoğunluklu bir karakter kazanır. Bu gözlem yapılan diğer görüşmelerde de dile getirmiştir. Bu çerçeveden semt ve kurumlar arasındaki ilişkiyi fakülteler üzerinden değerlendirerek devam edelim.

Eğitim seferberliğinin başladığı yıllarda Ankara'da güzel sanatların müzik alanında eğitim verecek bir okul açılması gündeme gelir. Bu amaç doğrultusunda 1924 yılında Musiki Muallim Mektebi kurulur. Fakat, Ankara'da ihtiyaçları karşılayacak yeterli bina olmadığından Mektep, 1928 yılında Ernst Egli tarafından tasarlanan yeni binası tamamlanana kadar Cebeci'deki Şakir Ağa Oteli'nde eğitim hayatına devam eder. 1927 yılında mektebe kayıtlı 24'ü kız olmak üzere 71 öğrenci vardır.

Ardından, Robert Oerly tarafından tasarlanan ve yapımı 1932 yılında tamamlanan Hıfzıssıhha Okulu gelir. Mülkiye Mektebi ise 1936 yılında tamamlanır ve 1859 yılında İstanbul'da temelleri atılan okul, 500 öğrencisiyle birlikte, Ankara'ya taşınmış olur. Bruno Taut tarafından tasarlanan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi binası ve Cebeci Ortaokulu 1938 yılında tamamlanırlar. Binası Recai Akçay tarafından tasarlanan Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1940 yılında kapılarını açar. A.Ü İlahiyat Fakültesi de 1949 ve 1966 yılları arasında bu bina içinde faaliyet göstermiştir. 1964'te Eğitim Fakültesi'nin eğitim hayatına başlamasıyla birlikte semt bir fakülteler semti olmuştur artık. Böylelikle, Otuzlu yıllarda Jansen'in planında öngörülen ve o dönemde hayata geçirilemeyen "Fakülteler Bölgesi", yaklaşık kırk yıl sonra Cebeci'nin alamet-i farikası olarak ortaya çıkmıştır.

Yükseköğretim kurumlarının semtle ilişkisi de oldukça önemlidir. Öncelikle, sonradan Konservatuar'a çevrilen Musiki Muallim Mektebi semte dair nezahat anlatılarında önemli bir referans olan "ünlü" simaları semte taşır. Bela Bartok, Zeki Üngör, Ahmet Adnan Saygun, Carl Ebert gibi hocaların yanı sıra öğrencilikleri sonrası ünlü olan farklı kuşaklardan sanatçılar, Çetin Tekindor, Kartal Tibet, Mehmet Ali Erbil, Haluk Bilginer, Zuhâl Olcay, Fazıl Say da Cebecili olmanın farkını izah ederken semt sakinleri tarafından sıklıkla anılan isimlerdir. Diğer yandan, Konservatuar mezunlarından Gülören Cangal'ın aktardığına göre, uygulamalı derslerde "Ta-Te-Ti, Ce-Be-Ci" diye ritim tutulan Konservatuar'da düzenlenen konserler ve sergilenen oyunlar uzun yıllar boyunca Cebeci ve komşu semt sakinleri için önemli kültürel etkinlikler olarak izlenmiştir.

Konservatuar'ın başka bir semte taşınmasının ve binasının Mamak Belediyesi olarak kullanılmaya başlanmasının ardından Ankara Üniversitesi'nin Cebeci Kampüs'ü öne çıkar. Her yıl düzenlenen İnek Bayramı, öğrencilerin ve hatta hocaların semtin sokaklarını arşınlayıp semt halkıyla yakın temas kurdukları ve halkın da heyecanla beklediği bir etkinliktir. Eski Cebecili Burhan Bey, Hukuk Fakültesi'ne yakın bir gecekonuda yaşayan Altın Teyze'nin ineğinin bu şenlikli etkinlik için ödünç alındığını aktarır. Eski öğrencilerin çoğunun anlatılarında, "köpekköy"⁷ olarak yer eden bu semt, dostluk ve dayanışmayla anılır.

1960'lardan itibaren başlayan siyasi kutuplaşma kampüs vasıtasıyla semtin dokusuna nüfuz eder. 27 Mayıs Askeri Darbesi'nin hemen öncesinde İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde gerçekleştirilen gösterilerin önemli merkezlerinden biri de Cebeci Kampüsü'dür. 29 Nisan'da düzenlenecek yürüyüşe polis müdahale eder ve SBF'ye ateş açar. Bu olayın ardından Ankaralılar, Kurtuluş ve Cebeci arasında sessiz bir yürüyüş gerçekleştirir ve öğrencilerle hocalara sahip çıktıklarını gösterirler (Aydın vd., 2005).

⁷ Köpekköy adı, altmışlar ve yetmişlerde Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan All Capp'ın "Hoş Memo" (özgün adı Li'l Abner) çizgi romanındaki hayali şehrin adıdır.

Mülkiye öğrencileri, İnek Bayramı döneminde Köpekköy'ün inekleriyle

"Cebeci'nin siyasi sınırlarında başlayan bu tansiyon 1968 yılında kampus içindeki yurdun boşaltılması, Ocak 1976'da öldürülen Hacettepe Üniversitesi öğrencisi Şükrü Bulut'un cenazesinin hastaneden alınıp SBF girişindeki salonda tören yapılması, 1979 yılında SBF-Der Başkanı Hakan Şenyuva'nın okulun çok yakınındaki bir sokakta ülkücüler tarafından öldürülmesi gibi elim hadiselerle 1980 Darbesi'ne kadar devam eder. Dönemin tanığı katılımcılarımız bu tarihten sonra siyasi sınırların silikleştigiine vurgu yaparken semt sakinleriyle öğrenciler arasındaki ilişkinin de zayıfladığını belirtmişlerdir. Sokak çatışmalarının sürdüğü dönemlerde öğrencileri ev ya da iş yerlerinde saklayan semt sakinleri darbe sonrasında fakültelere karşı mesafeli bir tutum izlemeye başlamışlardır.

Cebeci'nin Mekânları: Semtin Toplumsal ve Kültürel Yaşamı

Kurumların vurduğu "resmî" damganın yanı sıra, Cebeci sakinlerinin özlemle andıkları onlarca mekân, semtin şahsiyetinin renkli kültürel dokusunu oluşturur. Yapılan görüşmelerde en sık tekrarlanan mekân anlatılarını tasnif ettiğimizde Cebeci Çayırı, sinemalar ve kafelerin önemli bir tarihçe oluşturduğunu gördük.

Cebeci Çayırı

Ankara'nın henüz genç bir başkent olduğu yıllarda Cebeci şehrin eski merkezi olan Ulus ve Kale mevkiinden geniş bir çayır ile ayrılmaktaydı. Cebeci Çayırı olarak anılan bu alan Osmanlı'nın son döneminden itibaren uzun yıllar Ankara ahalisinin mesire yeri idi. Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte oluşan konut ihtiyacına koşut olarak bu alan ve çevresi değişmeye başladı. Erken dönemlerde, tabiatın ve iklimin insafına bırakılmış bu bakımsız alan, semt sakinlerince "bitli çayır" olarak anılıyordu. Lakabının çağrıştırdığı olumsuzluğa karşın bu geniş düzlük gerek semt sakinleri, gerek komşu semtlerde yaşayanlar, gerekse de semte kurumlar vasıtasıyla gelenler için çeşitli etkinliklerin düzenlendiği sosyal bir alan olarak mesire yeri olma işlevini korumuştur.

Söz gelimi, 1930 ve 1940'larda Çayır'da koç dövüşleri düzenlendiği Cebecili eski ailelerin hatıralarında yer etmiştir. 1950'lere gelindiğinde komşu semtlerden de izleyici çeken panayır, ip cambazı gösterileri ve tiyatro temsilleri de gerçekleştirilmiştir burada. Metin Cantek, örneğin, komşu bir semt olan Hacettepe'den yaşıtı erkek arkadaşlarıyla gelip Çamlık ve Cebeci Çayırı'nda "piyasa" yaptıklarını anlatırken dönemin meşhur ip cambazı Rıfat Telgezer'in gösterilerinin nasıl heyecanla izlendiğini aktarır. Yine aynı dönemlerde dönemin ünlü tiyatrocusu Orhan Ersin'in gezici kumpanyası ve yaz aylarında İsmail Dümbüllü burada temsiller gerçekleştirir.

Semtın kuzey sınırından geçen tren yolu ve şiirlere konu olan istasyon, komşu ve çevre semtlerden bu mekâna ulaşımı kolaylaştıran bir unsurdur. Bu vesileyle Cebeci Çayırı uzun bir dönem boyunca Mamak, Akdere, İncesu ve Hacettepe gibi komşu mahallelerde yaşayan düşük gelirli kent sakinleri ve semtte ikamet eden "dışarıklı" memurlar için "uygun" bir eğlence mekânı olmuş ve semte ekonomik bir canlılık kazandırmıştır.

Cebeci'nin Bitli Çayır'ı top koşturacak kadar geniştir. Bu haliyle, her hafta muntazaman düzenlenen futbol maçlarına, Ankara'nın iki önemli takımı Harbiye Talimğâh ve Turan Sanatkarın Gücü'nün karşılaşmalarına ev sahipliği yapar (Akçura, 1971). Planı 1957 yılında onaylanan, yapımı ise ancak 1972 yılında tamamlanan 37 bin kişilik İnönü Stadyumu bu alanın Ankara futbolu için önemini pekiştirir.

Futbolun toprak sahalarda oynandığı dönemde Çayır, boks maçlarına da sahne olur. Özellikle İstanbul ve Ankaralı boksörler arasındaki karşılaşmalar önemli spor hadiseleri olarak izlenir. Diğer yandan, semtte doğmuş büyümüş birçokları için Bitli Çayır bisiklete binmeyi öğrendikleri, bisiklet sürdükleri bir mekândır. Babasının barakasında yedi yaşındayken mesleğe başlayan ve halen Cebeci'de bisikletçiliğe devam eden Orhan Usta 1960'larda üç turu 25 kuruştan bisiklet kiraya verdiklerini aktarır. Bisiklete vesepit dendiği zamanlardan 1960'lara kadar bu işlevini koruyan Çayır mobiletlerin yaygınlaşmasıyla birlikte Çankaya'dan Dikimevi'ne yapılan mahalli motosiklet yarışlarının garajı olarak da kullanılır.

Döneminin koşullarına göre, Çayır'ın zaman zaman siyasallaştığını söylemek mümkün. Öğrenim hayatına 1946'da Cebeci'de başlayan ve 1960'larda Mülkiye'den mezun olan Rifat Sakalioğlu, bir dönemin ayırksı siyasetçisi Osman Bölükbaşı'nın Çayır'da düzenlediği CHP karşıtı mitinglere katıldığını aktarır. Aynı okuldan mezun Ahmet Bahadır Boso ise Mülkiye'nin semtte kurumsallaştığı yıllarda Çayır'ın "Dünyayla ilgili kaygıları olan insanların bunları dile getirdiği bir yer" olarak öğrenciler tarafından bir forum alanı olarak kullanıldığını söyler.

Futbol oynanan, bisiklet kiralanan, piknik yapılan bir alan olarak kullanıldığı 1950'lerden Stadyum'un inşa edildiği 1970'li yıllara kadar Cebeci Çayır'ının unutulmaz bir dönemi daha var. Ankara Radyosu THM sanatçısı Hacer Buluş'un bu mekânda işlettiği açık hava sineması. 1950'lerden itibaren orta ve orta-alt sınıftan Ankaralılara hizmet vermiş bu sinema gerçekte çok işlevli bir mekândır. Sinemanın ön kısmında "hususî" olarak anılan bölümde görece pahalı koltuklar bulunurken en arkada ise ailelere yönelik, semaverden çay ve nargile de içilebilen geniş bir salon vardır. Ankara'da langırt makinesinin ilk kullanıldığı mekânlardan olan Buluş Sineması, aynı zamanda dönemin ünlü sihirbazı Abra Kadabra gösterileri, Zeki Müren konserleri ve tiyatro kumpanyaları temsililerine de sahne olmuştur.

Cebeci'nin Beyaz Perdeleri

Buluş Sineması'nın yanı sıra bugün çoğu düğün salonu, kahvehane ya da süper markete dönüşmüş zamanının popüler sinemalarından da söz

etmeliyiz. Görüşmelerde de ister semt sakini, isterse semtten yolu geçenler olsun, Cebeci'den bahsederken çoğu kişinin ilk aklına gelen sinemalardır. Nitekim görüşmelerde semtin eğlence kültürü sorulunca Arı, Buluş, Cebeci, Çiçek, Konak, İnci, Lalezar, Melek, Saray, Site, Uzay ve Yıldız gibi sinemalar sıklıkla anıldı.

Tabanı ve tavanı ahşap, koltukları deri kaplı 1500 kişilik geniş bir salonu olan ve adını semtten alan Cebeci Sineması 1950'lerin en konforlu ve gösterişli mekânları arasında anılıyor. Ulus Sineması'nı da işleten Cemali Kardeşler'in mülkü olan sinema, özellikle Amerikan filmleri oynatmasıyla hatırlanıyor. Bir diğer dikkat çekici ayrıntı ise binanın üst katının personel ikametine ayrılmış olması. (Evren ve Karadoğan, 2008, s. 144).

Ankara'yı konu edinen kitaplarda ve sözlü tarih çalışmalarında sık rastladığımız bir diğer mekân ise İnci Sineması'dır. Cemal Gürsel Caddesi üzerinde, Konyalı Naci Ekmekçi tarafından açılmıştır. O da 1200 kişilik salonuyla Ankara'nın en büyük sinemaları arasındadır. Şıklığı dillere destan olan sinemanın balkonu da vardır. Hayatının bir dönemini yetmişlerin Cebeci'sinde geçirmiş olan Serdar Dikkatli, İnci Sineması'nda düzenlenen "halk günleri" etkinliklerinden söz eder. Bu etkinliklerden fakültelere gelen öğrencilerin dönemin koşullarında semte siyasal bir doku da kazandırdığını anlıyoruz. Cebecili Fatma Hanım ise günün erken saatlerinde düzenlenen kadınlar matinelерinin semt sakini kadınlar için unutulmaz olduğunu söylüyor. 1980'lerde tüm dünyada ve Türkiye'de de sanat filmlerinin revaç bulması sebebiyle festivaller ve özel gösterimler gündeme gelir. Bu tür etkinlikler, tiyatro oyunlarının sahnelendiği, konserlerin, sergilerin, dinletilerin, söyleşilerin ve forumların da yapıldığı "sanat merkezi" olarak adlandırılan mekanlarda gerçekleştirilmeye başlanır. Bir dönem düğün salonu olarak işletilen Sun Sineması, 1990'larda bu yeni ihtiyaç doğrultusunda İhsan Gökçer tarafından Cebeci Sanat Merkezi adıyla yeniden açılır. Cebeci Sanat Merkezi, Zülfü Livaneli'nin yönettiği, 12 Eylül eleştirisi yapan bir film olan Sis'in (1988) yanı sıra ticari kaygılarla Roger Rabbit (1988), Batman (1989) gibi popüler Amerikan filmleri de oynatmıştır. Sinema ve sonrasında sanat merkezi olarak işlevini tamamlayan Sun bugün bir bilardo salonu olarak hizmet vermektedir.

Orta yaşlı ve genç kuşağın “3 film birden, devamlı” afişiyle hatırladığı Site Sineması, Erdem Sokak'ın Cemal Gürsel Caddesi'yle kesiştiği köşededir. Seks filmleri oynatmaya başlamadan önce, Geredeli Kemal'in işlettiği Site'de, Yenışehir sinemalarındaki yabancı filmlerin Türkçe dublajlı versiyonları gösterilir. Görüşmelerimizden edindiğimiz bir diğer izlenim ise öğrenci ve memur nüfus film izlemek için Ankara'nın Yenışehir ve Ulus gibi semtlerini tercih ederken, komşu semtlerdeki nüfusun Cebeci'ye yönelmesidir. Ankara'ya gelen bir filmin Türkçe altyazıyla Yenışehir'de, Türkçe dublajla Cebeci'de vizyona giriyor olması Cebeci'nin aynı zamanda eğitim seviyesi düşük kendi sakinlerine ve çevre semtlerin sakinlerine “uygun” eğlence olanakları sunan bir semt olduğuna işaret eder.

Cebeci'nin aile gazinoları da anılmaya değerdir. Dörtyol Aile Bahçesi bunların en bilinenidir. 1950'lerin başında hizmete açılan mekân, Cebecili Fatma Hanım'a göre “semt halkının en büyük eğlencesi”dir. İçki servisinin yapılmadığı mekâna Ahmet Gazi Ayhan, Nezahat Bayram gibi radyo sanatçıları konser vermeye gelirler. Hacettepeli Metin Cantek, 1950'lerde kendisinin de müdavimi olduğu mekâna “avam takımı”nın geldiğini ve “Lunapark Gazinosu kadar havalı olmadığını” belirtir. Bu ifade kuşkusuz Cebeci'nin nezahat sınırlarının mekânlar üzerinden yeniden üretildiğine de işaret eder. Haluk Balaban ise Başkent Sokak civarında açılmış olan Cebeci Gazinosu'nu hatırlar. Gazinoda ön tarafa bekârlar, arka tarafa aileler oturtulur. Radyo sanatçıları konser verirler. Açık hava sineması, gazino olarak da anılan aile çay bahçesi ve meyhane kültürü Cebeci'de 1970'lere kadar devam eder.

Cebeci'nin Esnafları

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, fakülteler ile semtin ilişkisini sağlayan en önemli unsurlar, semt sakinlerinden çok öğrenciye, hocalara ve diğer çalışanlara hizmet veren lokantalar, aşevleri, pastaneler ve kahvehanelerdir. Aynı durumun bugün de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Mülkiye, Hukuk ve Basın Yayın Yüksek Okulu'nun eski mezunlarının anılarında Cebeci, bu mekânlarla anılan bir semttir. 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında Mülkiye öğrencisi olan İhsan Fevzibeyoğlu, Çığır Lokantası ve Nedim'in Yeri'nin rağbet gören yerler olduğunu anlatır. Öğ-

rencilerle işletme sahiplerinin ilişkileri o derece teklifsizdir ki, kalabalık saatlerde öğrenciler yemek servisi yaparlar. Fevzibeyoğlu, Çığır'ın bir diğer konforunun hesaba yazdırabilmek olduğunu söyler.

1978'den beri Mülkiye hocası olan Ahmet Makal, menüsünde "Kebabların acele edilmemesi sıhhi bakımdandır" yazan Necip Baba'nın Lokantasını hatırlar. Bir sonraki kuşaktan İletişim Fakültesi hocası Mehmet Sobacı ise Cemal Gürsel Caddesi üzerinde, bugünkü İş Bankası'nın yanında, eski Miki Matbaası'na komşu olan ve günlük menüden karışık "aşçı tabağı" ile meşhur Cihan'ı anar. Ayda bir kez, evden para geldiğinde bu tabaktan sipariş etmek o dönem öğrencileri için bir şöendir. Cihan'da ekmek ve suya para alınmaz, her zaman sıcak sohbetler edilmese de hocalarla aynı mekânda yemek yiyebilmek de cabasıdır.

Fakültelerin önemli bir nüfus çektiği Cebeci, öğrenci kafe ve kahvehaneleriyle de bilinir. Siyasi kamplaşmanın şiddete dönüştüğü 1960'lı ve 1970'li yıllarda kahvehaneler sadece boş zaman geçirmek amaçlı kullanılan mekânlar olmanın ötesinde siyasi yönelimlere göre ayrılmış ve belirli grupların buluşma noktası olarak kullandığı mekânlardır. Fakülte kantinlerindeki siyasi tartışmalar ve yayıncılık faaliyetleri bu mekânlara da taşar. Akrobalarının siyasi etkinlikleri nedeniyle bu dönemdeki kamplaşmayla erken yaşta tanışan Serdar Dikkatli, kendilerine "devrimciler" diyen solcuların, Yenigün Sokak'ta, şimdiki Hacıdumanoğulları Lokantası'nın bulunduğu mekânda yer alan Maç Kahvehanesi'nde toplandıklarını hatırlar. Bir "yoldaş"ın derdi olduğunda "kahveye haber uçurulur" ve günün her saati orada olanlardan kim varsa toplanıp yardıma gider. Ahmet Makal, daha sonraki yıllarda Maç'ın siyasi bir buluşma mekânı olma kimliğini yavaş yavaş yitirdiğini, 1980'lerden sonra ayrışmanın sınıfsal ve kültürel olarak devam ettiğini belirtir. Maç Kırathanesi, Mülkiye'nin "elit" addedilen Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin tercih ettikleri bir mekân haline gelir. Öğrencilerin bir bölümü derslere devam etmek yerine zamanlarının büyük bölümünü bu kahvehanede geçirir. Makal'ın ifadesine göre, bir dönem sosyal paylaşım sitesi facebook'ta "Ben diplomamı Maç Kırathanesi'nden aldım" adıyla bir grup dahi açılmıştır. Ahmet Abakay da kahvehanelerin ideolojik tercihlere göre ayrıştığını doğrular. Ama bir başka ayrışmayı da hatırlatır: Şah'ın Kahvesi'ne Kürtler, Laz'ın Kahvesi'ne Türkler gitmektedir.

Müdevimi olunan mekânların ideolojik değil, kültürel, etnik ve sınıfsal konumlara göre ayrıştığı 1980'li yıllarda Cemal Gürsel Caddesi üzerinde yer alan, şimdiki Kiler Market'in yerinde hizmet veren Güler Pastanesi ile ana cadde ile Yenigün Sokak'ın kesiştiği köşedeki Figen Pastanesi o dönemin "apolitik" kuşağının müzik dinleyip flört ettiği, ders notları alışverişi yaptığı bir mekândır. Bunların yanı sıra, öğrencilerden çok mahallenin erkeklerine hizmet veren, Cumhuriyet Fırını'nın yanındaki Gergan Kahvehanesi'ni de unutmamak gerekir. Gergan, şimdilerde de rağbet görmekte, derbi maçları ve uluslararası futbol karşılaşmaları olduğu günler dolup taşmaktadır. Cemal Gürsel Caddesi üzerinde, şimdiki Samatlı Oyuncak'ın bulunduğu yerde hizmet veren Havuzlu Kahve ise eski bir hamamdan bozmadır. Açık olduğu yıllarda hamamının havuzu tuvaletinde muhafaza edilmiştir.

Öğrenciler ve bekâr memurların çok olduğu semtte, otel, yurt ve öğrenci/bekâr evleri de vardır. Cemal Gürsel Caddesi üzerindeki Bale Kundura'nın sahibi Nurettin Cebeci, 1950'lerde abisi ve arkadaşlarının Demirlibahçe'de bekâr odası kiraladıklarını, kendisinin de zaman zaman yanlarında kaldığını anlatır. Bisiklet tamircisi Orhan Usta ise Geçit Sokak'taki dükkânının bitişiğindeki binada öğrencilere ve bekâr memurlara kiraya verilen odalardan müteşekkil bir kat olduğunu hatırlar. Altmışlı yıllarda Başak ve Cengiz Otelleri müşterisi çok olan işletmelerdir. Günümüzde semtte öğrencileri barındıran Cumhuriyet, Milli Piyango gibi devlet yurtlarının yanında, Tüfekçioğlu gibi özel yurtlar da bulunmaktadır. Ayrıca, Demirlibahçe, Kutlugün, Süngübayırı ve Erdem sokaklar ile Cemal Gürsel Caddesi üzerinde de çok sayıda öğrenci/bekâr evi ve birkaç yurt bulunmaktadır.

Cebeci'nin Simaları: Beyler/Bayanlar ve Amcalar/Teyzeler

Geçirdiği dönüşümlere karşın mahalle dokusunu bugüne değin koruyabilmiş bir semt Cebeci. Bu devamlılıkta semtin kurum ve mekânlarının önemi büyük. Semtin kuruluşunda Konservatuar, fakülteler, öğrenci yurtları, Askeri Dikimevi, askeri ve sivil hastaneler semte önemli bir dışarıklı nüfus çekerken semtin mekânları ise esnafılık müessesesi üzerinden bir devamlılık sağlayabilmiş. Dolayısıyla semt nüfusu üzerine konuşurken kurumların semte çektiği, dönemsel olarak ikamet eden ve belirli

bir toplumsal-sınıfsal kümeden gelen “beyler/bayanlar” ile semtte daha uzun bir süre yerleşik kalan “amcalar/teyzeler” olarak iki kümeden bahsetmek gerekiyor. Semti komşu semtlerden ayıran ve yukarıda tartıştığımız semtin nezahat sınırlarını yeniden üreten bir yanıyla da nüfus yapısındaki bu devamlılıktır. Nitekim, semtin geçmişte nezih bir yer olduğu anlatısını desteklemek üzere en sık başvurulan referans kurumlarla semte gelen ünlü simalar oldu.

II. Dünya Savaşı yıllarında Nazi zulmünden kaçarak Türkiye’ye gelmiş olan ve Hukuk Fakültesi’nde geçici olarak hocalık yapan Ernst Hirsh, fakültenin yurt odalarından birinde ikamet etmektedir. O yılları da anlattığı Anılarım adlı kitabında, fakültenin şehir merkezinin çok uzağında kaldığını söyleyen Hirsh, dil bilmemesinin de etkisiyle çoğalan yalnızlığını Konservatuvar hocası ve Riyaset-i Cumhuriyet Filarmoni Orkestrası yöneticisi olan ve eşiyile birlikte Cebeci’de kiralık bir dairede yaşayan Dr. Ernst Praetorius sayesinde giderir.

Mülkiye ve Hukuk fakültelerine İstanbul’dan hocalar da transfer edilmiş ve onlar da eski kuşaktan semt sakinlerinin hayranlıkla ve saygıyla andıkları ünlü simalar arasında yerlerini almışlardır. İlk kuşak hocaların yetiştirdiği Yavuz Abadan, Cevat Geray, Mete Tunçay, Mümtaz Soysal, İlber Ortaylı, Baskın Oran ve Ünsal Oskay gibi isimler de zamanla kampüsün meşhur hocaları olacak, semt halkı ve esnaftan itibar göreceklere.

Semtin simaları konusunda Mülkiye ve Hukuk Fakültesi’ni gölgede bırakan Konservatuvar’ı ayrıca anmak gerekir. Eski kuşak Cebecililerin neredeyse her birinin belleğinde Konservatuvar ile semte gelmiş birkaç meşhur sanatçının resmi vardır. Fatma Hanım, söz gelimi, çocukluğunda, aynı zamanda semt sakini olan Kenter Kardeşler’in sokaktan geçtiğini görür görmez arkadaşlarıyla birlikte koşarak peşlerine takıldıklarını anlatır gülerken. Çok eski bir Cebeci sakini olan Oya San, eniştesi olan tiyatro ve sinema oyuncusu Ağâh Hün ve apartman komşuları olan Kenter Kardeşler sayesinde Ulvi Uraz ve Ruhi Su gibi sanatçılarla içli dışlı olduklarını hatırlamaktadır. Konservatuvar’ın altın yıllarında henüz öğrenci olan ama sonradan şöhret kazanan Mehmet Ali Erbil, Zuhâl Olcay, Selçuk Yöntem ve Derya Baykal gibi isimler de görüştüğümüz Cebecililer tarafından semtin sakini olarak anılmaktadırlar. Dönemin önemli Yeşilçam oyuncularından Kartal Tibet ise “mahallenin çocuğu” olarak anımsanmaktadır.

Konservatuvar'dan söz ederken, okulun meşhur odacısı Hüseyin'i de anmak gerekir. Öğrencilerin, disiplin konusunda okul idaresinden daha titiz ve otoriter olarak andıkları Hüseyin, Gülören Cangal ve Fazıl Say da (2009) dâhil olmak üzere hala eski öğrencilerin belleklerindedir.

Cebeci, ünlü şair ve yazarlara da ilham vermiştir. Cahit Külebi, Cebeci'nin meşhur meyhanelerinden Mantar Ahmet'in Yeri'nden körkütük sarhoş çıkıp tahta demiryolu köprüsünden geçerken yazmıştır "Cebeci Köprüsü" şiirini. Şemsi Belli ise sakinlerinden biri olduğu Başşehir Sokağ'ında otururken yazdığı kitabına sokağın adını vermiştir (1975). Ünlü illüzyonist Zati Sungur'un ailesi, Yargıç Sokak'taki Sungur Apartmanı'nın sahibidir. Sungur, ailesiyle birlikte bir dönem orada yaşamıştır. Ankara araştırmacısı Erman Tamur, Dört Yol'daki Boşnak Mahalle'sinde oturan milli atlet Ekrem Koçak ile mahallenin çocuklarının yarış ettiğini anlatır. Sonradan oturduğu sokağa Koçak'ın adı verilmiştir.

Sinemalar ve gazinoların da bol olduğu Cebeci'de ses sanatçıları, özellikle de radyo sanatçıları gündelik hayatın bir parçasıdır. Neşe ve Gül'den Karaböcek kardeşler gibi kimileri Cebeci'nin hemen kıyısında, Dört Yol'a yakın bir yerde ikamet ederler. Muzaffer Sarısözen ve Hacer Buluş da Cebecilidirler. 1964'te Cemal Gürsel Caddesi üzerinde Bale Kundura'yı açan Nurettin Cebeci de, kısa sürede ustalığıyla kazandığı ün sayesinde, Cebeci sakini Ziya Taşkent ve Güneri Tecer gibi TRT'nin Türk sanat müziği sanatçıları ile dostluk kurmuş ve birçoğu dükkânın müdavimi olmuşlardır. Nezahat Bayram, Ahmet Gazi Ayhan gibi ünlü Türk halk müziği sanatçıları ise Dört Yol Aile Bahçesi, Cebeci Gazinosu, Buluş Sineması gibi mekânlarda çalıştıkları dönemlerde semtin simaları arasına karışmışlardır.

Gerek sayılan kurumların semte çektiği nüfus, gerekse de Cebeci'nin kentin içindeki konumu nedeniyle komşu semtlerden gelenlerle büyüyen pazar, esnafların semt tarihinin önemli simaları olarak öne çıkmasına neden olmuştur. Nitekim, 1940'lardan itibaren Cebeci'de çok sayıda dükkan açılmış ve bu yıllarda, Ankara genelindeki tüm serbest meslek sahiplerinin yüzde 30'u Cebeci'de kümelenmiştir (Aydın vd., 2005). Söz gelimi, bugünkü Ankara Hastanesi mevkiinde bulunan şaraphaneye kağnılarla üzüm getirenler, üretilen şarabı semtte kadeh hesabı satan tek tekçiler bu dönemin Cebecisine önemli bir hareketlilik getirmiştir. Diğer yandan, Cebeci Çayırı'nda bisiklet ve mobilet kiraya veren küçük girişimleri de saymalıyız.

Cebeci sakini Burhan Bey, semtin bakkal irisi ilk marketinin iki ortak tarafından Kutlugün Sokak'ta açılan Tadat olduğunu söyler. Uzun süre açık kalan Tadat, zincir marketlerle rekabet edemeyince kapanmıştır. Haluk Balaban da, "camiye çıkan yol" olarak tarif ettiği bu sokakta sebzeçiler, kumaşçılar ve ayakkabıcıların sıralandığını hatırlar. Mahalle bakkallarının bir mahallenin mütemmim cüzü olduğu devirlerde, Cebeci'de çok sayıda bakkal vardır. Mahalle halkıyla dostane ilişkiler kuran Murtaza, Rasim ve İç Cebeci'deki Mehmet Efendi en bilinen bakkallar olarak anılmıştır. Öyle ki, semtte GİMA açıldığında bile Cebecililer uzun süre bakkallardan alışverişi kesmemişlerdir. Birkaç basamakla inildiği için "Çukur Bakkal" diye anılan dükkân aynı zamanda manavdır. Bakkalların yanı sıra, Sebat Kasabı, 1955'te açılan ve sahip değiştirerek hala hizmet veren Bizim Köfteci; Kubaba, Ulubay ve Figen pastaneleri; erkek berberi Selahattin Usta da Cebeci sakinleri tarafından sık sık anılan esnaf arasındadır. Selahattin Usta'nın yanına çırak olarak girmiş Cebecili Galip Bey, ustasını yetiştiren ustanın Cebeci'nin meşhur simalarının, hatta Mustafa Kemal'in bile saçını kestiğini anlatır.

Anılarda kalan Cebeci'yle semtin bugünü arasında büyük bir fark vardır. Bu farkı Ankara'da yaşanan kentsel dönüşüm çerçevesinden tartışmak gerekir. Öncelikle, bir dönemin yeni konut alanı olan Cebeci, belirli bir toplumsal-sınıfsal küme için çekim merkezi olmuşken bugün benzeri bir işlevde kurumsallaşan yeni semtlere göç vermektedir. Gidenerin yerini ise komşu olduğu semtlerden taşan ve kendince iktisadi bir hareketlilik yakalamış nüfus alır. Bir katılımcı bu duruma dair şunları söyledi: "Cebeci'ye gelen insanların kalitesi düştü. Cebeci; Çiçin, Yenidoğan ve Hıdırlık gibi semtlere yakın. Şimdi TOKİ girince buradaki insanlar dağıldı. Buradan nüfus çekti." 1990'ların ortasından beri emlakçılık yapan bir diğer katılımcımız ise mesleği gereği bu dönüşümü yakından izlediğini belirttikten sonra şöyle devam etti:

Her ile bakın, Türkiye'ye bakın, hep doğusundan batısına bir göç vardır. Cebeci'de de öyle oldu. Mamak'dan Cebeci'ye geldiler, Cebeci'den Ümitköy, Çayyolu, Kuru, Bağlıca'ya gittiler. Burada emekli olmuş yaşayanlar var. Sosyal ortamından dolayı onlar gitmek istemiyordu ama sahipsizlikten, komşusuzluktan gittiler.

Yorumun ikinci kısmında işaret edilen “komşusuzluk” Cebeci'nin değişmekte olan toplumsal dokusuna dair bir sorun olarak sıklıkla dile getirilmektedir.

Dolayısıyla, Ankara'da geçen yirmi yılda yeni oluşmakta olan semtlerin Cebeci'nin nezahatine ortak olduğu ve özellikle yeni kuşak Cebecileri çektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Buna karşın, semt geçmişten gelen mahalle dokusunu halen koruyabilmekte ve önemli bir nüfusu da tutabilmektedir.

Sonuç: Bir İstasyon Semt olarak Cebeci

Cebeci, Cumhuriyet tarihiyle yaşıt bir semttir. Çayırı ve çamuru ile anılan bağık bir semt iken yeni başkente taşınan dışarıklı memurların konut ihtiyacına yanıt vermesi niyetiyle imara açılmış ve Yenişehir'in bir uzantısı olarak konumlanmıştır. Eski, Yeni ve Üçüncü Ankara'ya hemhudut bir bölge olması sebebiyle özgün bir konum kazanmış, Askeriye, Tıbbiye, Mülkiye, Musiki Muallim Mektebi, hastaneler marifetiyle ihya edilmiş ve semt-şahsiyeti böylece gelişmiştir. Sözü geçen kurumlar, semtin nüfus yapısını da belirlemiştir. Semtin sakinleri, geçmişten günümüze kadar memurlar, üniversite hocaları, öğrenciler, hekimler, sanatçılar, askerler ve bürokratlardan müteşekkil bir kitle olagelmıştır. Bir memur ve öğrenci şehri olan Ankara'da nüfusu en genç ve en akışkan semtlerden biridir Cebeci. Nüfusun bu özelliği semtin de genç kalmasını sağlar. Kızılay ve Ulus gibi merkezlere yürüme mesafesinde olması, metro hattı üzerinde yer alması semtin halen bir çekim merkezi olmasını destekler.

Monografik çalışmasının bir sonucu olarak Keleş, Eski Ankara için şu saptamada bulunuyor:

O halde Eski Ankara mevcut nüfusunu daima koruyan, nüfus hareketleri yönünden kapalı bir alt sistem olmak yerine, devamlı olarak nüfus çeken ve dışa nüfus sevk eden bir topluluk olarak görülmektedir. Bu yorum şehrin bu kesiminin “geçiş halinde” olma ve “konaklama yeri” niteliklerine de uygun düşmektedir (1971, s. 29).

Farklı Ankara'lara hemhudut olması, temel ulaşım akslarına bir aktarma merkezi teşkil etmesi gibi nedenlerle Cebeci'nin bu özelliği dev-

raldığını ve “istasyon semt” olarak anmayı önerdiğimiz bir şahsiyet kazandığını düşünüyoruz. Bu hem mekânsal hem zamansal bir “geçiş haline” işaret ediyor.

Öncelikle, Cebeci’yi kuşaklar arası yukarı toplumsal hareketliliğin mekânsal bir durağı olarak görmek mümkün. Ankara’ya yeni gelen ya da önce sınırlarında yer alan semtlere yerleşenlerin nezahatine kapılıp taşındıkları bir semt iken, bir sonraki kuşakta Ankara’nın yeni semtlerine nüfus aktarmaya başlamıştır. Diğer yandan, semte şahsiyetini kazandıran unsurların başında gelen kurumlar aracılığıyla semte akan nüfus nedeniyle zamansal olarak bir istasyon karakteri kazanır. Belirli bir dönem okumak için semte gelen öğrencilerin ikameti sınırlı ve geçicidir. Fakat tekrarlandığı için bu devr-i daim semte kalıcı bir güncellik katar. Bu kalıcı devingen yapıyı, Ankara’nın kentleşme serüveni çerçevesinden daha iyi kavrayabilmek için planladığımız çalışmayı gerçekleştirmek gerekiyor. Cumhuriyet tarihinin karakteristik ve sembolik semtlerinden biri olarak Cebeci, daha ayrıntılı bir çalışmayı hak ediyor. Tıpkı Ankara’nın birçok eski ve yeni semti gibi.

KAYNAKÇA

- Akçura, T. (1971). *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti’nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Aksoy, A. (1983). *Ümraniye İçinde Vurdular Bizi*. Ankara: Ocak.
- Aslan, Ş. (2004). *1 Mayıs Mahallesi*. İstanbul: İletişim.
- Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Aydın, S., Özsoy, E., Emiroğlu, K. ve Türkoğlu, Ömer. (2005). *Küçük Asya’nın Bin Yüzi: Ankara*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Behar, C. (2003). *Neighborhood in Ottoman Istanbul: Fruit Vendors and Civil Servants in the Kasap İlyas Mahalle*. New York: State University of New York.
- Belli, Ş. (1975). *Başşehir Sokağı*. Ankara: Kültür Kitabevi.
- Burçak, E. ve Karadoğan, A. (2008). *Sinemada Son Adam: Ankara Sinemaları Tarihi*. Ankara: DKİV Yayınları.
- Erder, S. (1996). *İstanbul’da Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim.
- Erdoğan, Ş. (2002). *Ankara’nın Tarihi Semt İsimleri ve Öyküleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Fişek, K. (2012). *Burası Ankara*. Ankara: Phoenix.
- Kandemir, S. (1932). *Seyahat Serisi: Ankara Vilayeti*. Ankara.

- Karpat, K. (1976). *The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization*. London: Cambridge University Press.
- Kazgan G. (1999). *Kuştepe Araştırması 1999*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Konuk, İ. (1964). *Ankara*. İstanbul: Helvacıoğlu.
- Meryem, H. (2008). *İnsan Kısım Kısım Yer Damar Damar*. İstanbul: İletişim.
- Özcan, B.G. ve Bilgen, H. (1989). *İmar ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri*. Ankara: TBMM Yayınları.
- Sağdıç, O. (1994). *Tarih İçinde Ankara: Belko Arşivi*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Belediye Yayınları.
- Sarioğlu, M. (2001). "Ankara" Bir modernleşme öyküsü (1919-1945). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Say, F. (2009). *Yalnızlık Kederi: Bir Müzisyenin Notları*. İstanbul Doğan Kitap.
- Sevinç, M. (2013, 26 Mayıs). Behzat Ç'nin Gri Ankarası. *Radikal*.
- Şenol Cantek, F. (2006). (Der.) *Sanki Viran Ankara*. İstanbul: İletişim.
- Şenol Cantek, F. ve Cantek L. (2011). Şehir Ona Yakışmadı, *Ayaşlı ve Kiracıları'nda Mekanlar ve Kadınlar. İdeal Kent Araştırmaları Dergisi*.
- Tekin, L. (1984). *Berci Kristin Çöp Masalları*. İstanbul: Adam.
- Uysal, N. (2006). *İlber Ortaylı Kitabı, Zaman Kaybolmaz*. İstanbul: İş Bankası.
- Ünsal, Ö. (2013, Mayıs). Çizgi-Ankara: Dumankara, Hepimiz Bir Yerde Yaşıyoruz. *Solfasol*.
- Yılığür, E. (2012). *Nişantaşı Teneke Mahallesi: Teneke Mahalle Yoksulluğundan Orta Sınıf Yerleşime*. İstanbul: İletişim.

Katkıda bulunanlar:

Osman Özgan, Ahmet Şinoforoğlu, Emre Şahin, Yusuf Tutak, Volkan Yıkılmaz, Arif Eyvaz, Uras Işık, Zehra Özdemir, Rahime Kaynarca İşçi, Hatice Bayram, Mustafa Alim, Banu Sarı, Nuray İncel, Charymurad Hojayev, Emrullah Erol, Abid Yalınız, Selçuk Eroğlu, Engin Demirel, Can Ulaş Yıldırım, Alper Kacı, Onur Sütçü, İsmail Çelik, Uğur Çali, Döndü Bulut, Sinan Erdem Dinçol, Çağrı Karabulut, Erhan Koçak, Mücahit Ocakden, Ercan Görgülü, Özge Hügül, Tuğçe Karadenizli, Mustafa Sevim, Nedim Bayar, Davut Tanrıku, Cemil Cenk Cengiz, Deniz Tekin, Melih Ürey, Eren Öztürk, Nebi Akgüngör, Neşe Aydın

Prof. Dr. Funda Şenol Cantek: 1970 Ankara doğumlu. A.Ü. İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü'nden mezun olduktan sonra bir süre basın sektöründe çalıştı. Lisansüstü eğitimini Ankara Üniversitesi SBE, Gazetecilik ABD'nde tamamladı. 1994 yılında Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2010 yılından bu yana Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Başlıca ilgi alanları, gazetecilik uygulamaları, iletişim sosyolojisi, kent sosyolojisi, basın tarihi, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve sözlü tarih çalışmalarıdır. Doktora tezi, "Yabancılar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara" adıyla İletişim Yayınevi tarafından 2003 yılında basıldı. 2006 yılında, yine aynı yayınevinden "Sanki Viran Ankara" adlı derleme kitabı yayımlandı. 2012 yılında ise "Cumhuriyet'in Ütopyası:

Ankara” adlı derleme kitabı, Ankara Üniversitesi Yayınevi tarafından yayınlandı. 2014 yılında ise Kenarın Kitabı adlı derlemesi, İletişim Yayınları tarafından yayınlandı. Halen A.Ü. İletişim Fakültesi'nin yanı sıra, A.Ü. SBE Kadın Çalışmaları ABD'nda da dersler vermektedir. Ankara Üniversitesi KASAUM Müdür Yardımcısı ve Ankara Üniversitesi Cinsel Saldırı ve Tacize Karşı Destek Birimi üyesidir.

Dr. Besim Can Zırh: ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde tamamladığı lisansı ardından ODTÜ Siyaset Bilimi Bölümü yüksek lisans 2005 ve UCL Anthropology Bölümü doktora programı 2012 yılı mezunudur. Hali hazırda ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.